

Protection of natural children in Iranian law and international Instruments

Maryam Saadati Dorabi¹, Seyyed Askari Hosseini Moghadam², Abbas Moghadari Amiri³

Abstract

Field and Aims: A natural child is a child born out of wedlock who is deprived of inheritance and some social rights. Discrimination between legal children and natural children conflicts with the principle of equality of people mentioned in principles 19 and 20 of the constitution. The equality of all people is stated in international documents, and according to the documents to which Iran has joined, it is committed to eliminate any discrimination. When comparing Iran with some western countries, critics believe that natural children have less rights than other people. However, in Iran, the number of people who are legally considered adulterous and natural children is very small, and practically no one This cause is not deprived of its rights.

Method: This article is written in an analytical-descriptive way.

Finding and Conclusion: It seem that the natural child did not benefit from all the rights compared to ordinary people, and this deprivation is more serious in inheritance. Secondly, according to Article 1167 of the Civil Code, the child of adultery does not join the wife, therefore, illegitimate children are distinguished from legitimate children in some personal rights. But with regard to other rights, a specific range should be determined for these rights by inductive method in scattered domestic and international regulations. In international documents, there is no difference between legitimate and illegitimate children in terms of human rights.

Keywords: Natural child, Illegitimate parentage, Principle of non-discrimination, Principle of legitimacy.

*Citation (APA): Saadati Dorabi, M., Hosseini Moghadam, S.A., Moghadari Amiri, A. (2023). Protection of natural children in Iranian law and international Instruments. *International Legal Research*, 16(60), 83-106.
https://alr.ctb.iau.ir/article_702949.html?lang=en

1. PhD candidate in private law, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

Email: maryam.sadat622@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Law, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

(Author). Email: dhoseini@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Law, Joibar Branch, Islamic Azad University, Joibar, Iran.

Email: a.moghaddari@gmail.com

Introduction

In Iran's legal system, the legislator has followed the famous jurisprudence and has distinguished between natural children and other persons in some rights. According to this way of legislation, it was only to solve Sharia defects, but the legislator has been in the position of defending the rights of these people and non-discrimination in enjoying rights such as the right to employment, the right to inheritance, the right to custody and the like. The child of adultery is an example of the death of a natural child. After the Supreme Court's Unanimity Decision No. 617 of 1997, children born from illegitimate relationships are only deprived of inheritance and will be the same as legitimate children in terms of other human rights. In order for a person to be considered as the child of adultery, first, the adulterous relationship between a man and an alien woman and secondly the birth of a child from that relationship must be proven (by issuing a criminal sentence). According to the 2013 Islamic Penal Code and the 2013 Criminal Procedure Code, due to the difficulty of proving adultery, in most cases adultery is not proven until it is time to prove the birth of a child from that relationship. On the other hand, even proving the birth of a child from the relationship between a man and a strange woman in itself does not lead to the proof of adultery; Because the relationship may be caused by suspicion (objective or judicial), annulment of marriage, or coercion and reluctance. On the other hand, the mere issuing of a decision on the denial of lineage or the denial of birth or curse does not mean that the child resulting from the relationship is considered the child of adultery. Because illegitimate or unknown lineage is not enough.

The current research is organized in two parts. In the first part, the basics of protecting the rights of natural children, the principle of legitimacy and the principle of non-discrimination, and in the second part, the effects of protecting the rights of natural children and establishing the right to name, inheritance, will, custody, and alimony from the perspective of Iranian law and international documents. Been paid.

Conclusion

1) Between jurisprudence and international regulations, there is no significant difference in the rights of natural children. Because although proving the illegitimacy of the lineage is from the point of deprivation of inheritance; But it should be noted that due to the difficulty and rarity of proving adultery, in practice very few people are deprived of inheritance and some employment rights due to the illegitimacy of the lineage. At the same time, the tendency of the legislators of non-Islamic countries is to increase the similarity of the situation of natural children and couples who do not register their marriage officially and legally. Of course, the law of Iran does not consider the mere non-registration of marriage to be invalid and has recognized temporary marriage as well. Therefore, in practice, only the cases of proving a person's birth from rape or incest may place the person under the title of illegitimate child.

2) The mere issuance of a ruling denying birth or denying lineage does not mean that the lineage of the child is illegitimate. Because his parentage may not be proven, but his father may be someone else. Also, the mere absence of marital relationship between natural parents does not mean that their child's parentage is illegitimate. Because the relationship may be caused by doubt or reluctance. It may be the result of the negation of the claim of the defendant's inheritance. However, this ruling alone does not mean proof of adultery, and it does not have all the effects of the ruling of adultery.

3) Due to the corrupt effect of illegitimate parentage regarding testimony, judgment and the like, we should consider the condition of reproductive purity as an obstacle, not a condition. In other words, the claim of illegitimacy of lineage (birth from adultery) needs to be proven, not the legitimacy of lineage. In case of proof of birth from adultery, the effects of the verdict should not spread to the past. For example, in the case of a witness or a judge, proving the illegitimacy of the lineage should not lead to the violation or invalidation of past decisions. Judicial and transactional security requires that past decisions and opinions are not subject to change.

4) Although there are restrictions for natural children in the discussion of inheritance, martyrdom, judgment, imamate on Fridays and congregations, etc., but in practice, due to the difficulty of proving birth from adultery, it cannot be said that the rights of natural children are less in Iranian law. It is one of their rights in other countries.

5) It seems that a natural child does not benefit from the wide range of rights (whether individual, social, financial or spiritual) of ordinary people and is deprived of some rights. This exclusion is more serious in inheritance.

6) According to Article 1167 of the Civil Code, a child born from adultery does not join the adultery. Therefore, in Iranian subject law, the rights of legitimate children and illegitimate children have a noticeable distinction. But with regard to other rights, a specific range should be determined for these rights by inductive method in scattered domestic and international regulations. Contrary to appearances, in Iranian law, a person is rarely recognized as the child of adultery.

حمایت از فرزندان طبیعی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی

مریم سعادت‌ی دورابی^۱، سید عسگری حسینی مقدم^۲، عباس مقدری امیری^۳

چکیده

زمینه و هدف: فرزند طبیعی فرزند حاصل از رابطه خارج از نکاح را گویند که از ارث و برخی حقوق اجتماعی محروم است. تبعیض میان اطفال قانونی و اطفال طبیعی با اصل تساوی افراد مذکور در اصول ۱۹ و ۲۰ قانون اساسی متعارض است. در اسناد بین‌المللی به برابری همه افراد تصریح شده و ایران نیز طبق اسنادی که به آنها ملحق گردیده، متعهد به رفع هرگونه تبعیض شده است. منتقدان در مقایسه ایران با برخی دول غربی معتقدند که برای اطفال طبیعی، حقوق کمتری نسبت به بقیه اشخاص در نظر گرفته شده است با این حال، در ایران تعداد افرادی که از نظر حقوقی ولدالزنا و فرزند طبیعی محسوب می‌شوند، بسیار کم است و عملاً کسی به این علت از حقوق خود محروم نمی‌شود.

روش: این مقاله به شیوه تحلیلی-توصیفی نگارش یافته است.

یافته‌ها و نتایج: به نظر می‌رسد، طفل طبیعی نسبت به افراد عادی از تمام حقوق بهره‌مند نبوده که این محرومیت در ارث جدی‌تر است؛ ثانیاً با توجه به ماده‌ی ۱۱۶۷ قانون مدنی، ولد زنا، ملحق به زانی نمی‌شود، بنابراین اطفال نامشروع در برخی حقوق احوال شخصیه با اطفال مشروع، تمایز دارند. ولی در خصوص سایر حقوق باید با روش استقرایی در مقررات پراکنده داخلی و بین‌المللی محدوده مشخصی برای این حقوق تعیین کرد. در اسناد بین‌المللی هیچ‌گونه تفاوتی میان اطفال مشروع و نامشروع از حیث حقوق انسانی وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها: فرزند طبیعی، نسب نامشروع، اصل عدم تبعیض، اصل مشروعیت.

* استناددهی (APA): سعادت‌ی دورابی، مریم؛ حسینی مقدم، سید عسگری؛ مقدری امیری، عباس. (۱۴۰۲). حمایت از فرزندان طبیعی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۶(۶۰)، ۸۳-۱۰۶.

https://alr.ctb.iau.ir/article_702949.html

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

رایانامه: maryam.sadat622@gmail.com

۲. استادیار گروه حقوق، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران. (نویسنده مسئول).

رایانامه: dhoseini@gmail.com

۳. استادیار گروه حقوق، واحد جویبار، دانشگاه آزاد اسلامی، جویبار، ایران. رایانامه: a.moghaddari@gmail.com

مقدمه

در سیستم حقوقی ایران، قانون‌گذار از نظر مشهور فقهی پیروی کرده و در برخی حقوق بین‌فرزندان طبیعی با سایر اشخاص قائل به تفاوت شده است. به نظر این نحوه قانون‌گذاری صرفاً جهت رفع ایرادات شرعی بوده، ولی قانون‌گذار در مقام دفاع از حقوق این اشخاص و عدم تبعیض در برخورداری از حقوقی چون حق اشتغال، حق وراثت، حق حضانت و نظایر آن بوده است. ولدالزنا مصداق اجل فرزند طبیعی است. بعد از صدور رأی وحدت رویه شماره ۶۱۷ سال ۱۳۷۶ دیوان عالی کشور، فرزندان متولد از رابطه نامشروع صرفاً از ارث محروم بوده و از لحاظ سایر حقوق انسانی همانند فرزندان مشروع خواهند بود. برای اینکه شخصی ولدالزنا محسوب شود، باید اولاً رابطه زنا بین مرد و زن اجنبی و ثانیاً تولد فرزند از آن رابطه (با صدور حکم کیفری) اثبات گردد. طبق قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ به دلیل دشواری اثبات زنا، در اکثر موارد زنايي اثبات نمی‌شود تا نوبت به اثبات تولد فرزند از آن رابطه برسد. از طرفی حتی اثبات تولد فرزند از رابطه مرد و زن اجنبی فی‌نفسه، به اثبات زنا منتهی نمی‌شود؛ زیرا ممکن است رابطه، ناشی از شبهه (موضوعی یا حکمی)، بطلان نکاح یا اجبار و اکراه باشد. از طرف دیگر نیز صرف صدور رأی مبنی بر نفی نسب یا نفی ولد و یا ملاعنه موجب نمی‌شود که فرزند حاصل از رابطه، ولدالزنا محسوب شود؛ چراکه نامشروع یا مجهول بودن نسب کافی نیست. پژوهش حاضر در دو بخش تنظیم شده است. در بخش اول به بررسی مبانی حمایت از حقوق اطفال طبیعی، اصل مشروعیت و اصل عدم تبعیض و در بخش دوم به آثار حمایت از حقوق اطفال طبیعی و ایجاد حق بر نام، ارث و وصیت و حضانت و نفقه از منظر حقوق ایران و اسناد بین‌المللی پرداخته شده است.

۱. مبانی حمایت از فرزندان طبیعی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی

در این بخش به دو اصل مهم، اصل مشروعیت و اصل عدم تبعیض پرداخته می‌شود.

۱-۱- اصل مشروعیت

۱-۱-۱. حقوق ایران

در قوانین ایران تعریفی از «طفل مشروع» ارائه نگردیده است. در فقه برای مشروع بودن رابطه زوجیت، اعتقاد به صحیح بودن رابطه و امکان الحاق طفل به والدین لازم است (حلی، ۱۴۰۹ ه، ج ۲: ۵۰۶؛ طباطبائی، ۱۴۱۲ ه، ج ۱۰: ۴۹۱). مطابق قانون مدنی طفل متولد از رابطه زوجیت مشروع و به والدین خود ملحق می‌گردد و طفل متولد از نزدیکی به شبهه به طرفی که در اشتباه بوده است ملحق می‌گردد. مؤلفین حقوقی به فرزندگی که از رابطه نامشروع زن و مردی به دنیا می‌آید؛ فرزند نامشروع، فرزند طبیعی یا ولدالزنا اطلاق نمودند (صفایی، ۱۳۸۷، ص ۲؛ صفایی و امامی، ۱۳۷۴، ج ۲: ۴۴). ازدواج بعدی زانین، نسب طفل را مشروع نمی‌کند. فارغ از اینکه ازدواج این دو قبل از

تولد فرزند باشد یا بعد از آن. به عبارتی در حقوق ما نهادی تحت عنوان مشروع‌سازی یا مشروعیت بخشی به نسب فرزندان طبیعی با ازدواج بعدی پیش‌بینی نشده است.

صرف رضایت یا عدم رضایت زانی یا زانین یا هر دو موجب مشروع تلقی شدن نسب فرزند نمی‌گردد، مگر اینکه عدم رضایت به حدی باشد که بتوان عنوان اکراه یا اجبار را جاری دانست. برخلاف ظاهر ماده ۸۸۴ به نظر نسب فرزند طبیعی به طرف مکره مشروع است، خواه مرد باشد خواه زن.

مطابق ماده ۱۱۵۸ قانون مدنی طفل متولد در زمان زوجیت ملحق به شوهر است مشروط بر اینکه از تاریخ نزدیکی تا زمان تولد کمتر از شش ماه و بیشتر از ده ماه نگذشته باشد. مضافاً اینکه قانون مدنی در مواد ۱۱۶۶ و ۱۱۶۷ به اصطلاح نسب مشروع و نسب نامشروع توجه داشته است و صراحتاً عدم الحاق طفل متولد از زنا را به زانی متذکر شده است.

۱-۲-۱. اسناد بین‌المللی

در سایر نظام‌های حقوقی بر اساس یک قاعده قدیمی در صورتی که فرزند در محیط خانواده به دنیا بیاید مشروع و تولد در نتیجه رابطه خارج از نکاح وی را نامشروع خواهد کرد. (Guttman, 1956, 217-229) با این حال امروزه شیوه‌های مختلفی وجود دارد که می‌توان از طریق آنها فرزند نامشروع را به فرزند مشروع تبدیل نمود. ازدواج والدین با شخص ثالث یا با یکدیگر و فرزندخواندگی از مواردی است که سبب تبدیل فرزند نامشروع به فرزند مشروع خواهد شد. به عنوان مثال بر اساس ماده ۱ قانون اصلاحی حقوق خانواده انگلیس، در صورتی که والدین حقیقتاً تصور می‌کردند که ازدواجشان صحیح بوده و تمام ارکان و شرایط را داشته و بعد مشخص می‌شود که باطل بوده، مشروع تلقی می‌شود (Sadat Tabaei, 2013, 257).

یکی از مهم‌ترین اسنادی که به طور خاص به این موضوع پرداخته است کنوانسیون اروپایی وضعیت حقوقی فرزندان طبیعی مصوب ۱۹۷۵ می‌باشد که بین دول عضو شورای اروپا تنظیم و امضا گردیده است. مطابق مواد ۲ و ۳ این کنوانسیون تولد، مهم‌ترین عامل انتساب وی به مادر تلقی و انتساب طفل به پدر یا بر اساس اعلام اراده پدر و یا به موجب حکم دادگاه خواهد بود. وفق ماده ۱۰ همین کنوانسیون ازدواج پدر و مادر سبب مشروعیت بخشی به فرزند و برخورداری از کلیه حقوق فرزند متولد از نکاح قانونی خواهد شد.

۱-۲-۱. اصل عدم تبعیض

۱-۲-۱-۱. حقوق ایران

تبعیض در لغت به معنای بعضی را بر بعضی دیگر بدون دلیل موجه و عادلانه ترجیح دادن آمده است (عمید، ۱۳۸۹: ۳۲۴) و معادل Discrimination است و به معنی ناعادلانه رفتار کردن با یک

نفر یا بعضی از اعضای گروه‌های خاص در مقایسه با بقیه مردم است (Axford dictionary of law, 1999: 145).

در اسلام تساوی ارزشی بین انسان‌ها، یک اصل اساسی و از اصول مسلم دینی می‌باشد و راه تعالی برای همه یکسان است؛ لکن وجود تفاوت میان حقوق فرزندان مشروع با فرزندان طبیعی از مصادیق تبعیض بر اساس نسب است؛ بنابراین باید تفاسیری برگزیده شود که در جهت همانندی حقوق فرزندان قانونی با فرزندان مشروع باشد.

۱-۲-۲. اسناد بین‌المللی

تبعیض علیه کودکان را به هر فعل یا ترک فعل بر پایه هر کدام از زمینه‌های فهرست شده در ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک که به طور مستقیم یا با واسطه به کرامت انسانی کودک آسیب می‌زند و تأمین نهایت حد ممکن رشد شخصیت، استعدادها و توانایی‌های جسمی و ذهنی کودک را نفی کند یا به مخاطره اندازد تعریف شده است (نوری، ۱۳۹۰: ۴).

مطابق بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک: «کشورهای طرف کنوانسیون برای تمام کودکانی که در حوزه قضایی آنها زندگی می‌کنند بدون هیچ‌گونه تبعیضی از جهت نژاد، ... ملیت، جایگاه قومی ... و تولد و یا سایر احوال شخصیه والدین یا قیم قانونی محترم شمرده و تضمین خواهند نمود.» در این بند به اصل عدم تبعیض از کلیه جهات من جمله «تولد» اشاره شده است و این واژه دلالت بر عدم تفاوت میان کودکان از حیث مشروع یا نامشروع بودن دارد (جمشید پور، ۱۳۸۴: ۷).

بند ۱ ماده ۲۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی به طور خاص در مورد نفی تبعیض علیه کودکان تصریح نموده و همچنین ماده ۲۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی به عدم تبعیض اشاره دارد و مشابه عبارت فوق در ماده ۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر و کنوانسیون اروپایی وضعیت حقوقی فرزندان طبیعی مصوب ۱۹۷۵ نیز آمده است.

برابر مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸: «شناسایی حیثیت ذاتی کلیه اعضای خانواده بشری و حقوق یکسان و انتقال ناپذیر آنان، اساس آزادی، عدالت و صلح در جهان تشکیل می‌دهد... مردم ملل متحد، ایمان خود را به حقوق اساسی بشر و مقام و ارزش فرد انسانی و تساوی حقوق مرد و زن در منشور اعلام کرده‌اند...». برابر ماده ۲ هر کس باید بدون هیچ‌گونه تبعیض و تمایز از تمام حقوق و کلیه آزادی‌های مندرج در اعلامیه، بهره‌مند گردند و همچنین است بند ۲ ماده ۲۱ و ماده ۲۳ اعلامیه مذکور در بند ۲ ماده ۲۵ این اعلامیه صراحتاً به اصل تساوی حقوق فرزندان طبیعی با سایر افراد اشاره شده است.

در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۹۶۶ ضمن تأکید بر شناسایی حیثیت ذاتی و حقوق یکسان افراد بشر، دولت‌های طرف این میثاق متعهد شدند که

تساوی حقوق را در استفاده از کلیه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مقرر در میثاق تأمین نمایند و اعمال آنها را بدون تبعیض از حیث جنس، نژاد و ... یا هر وضعیت دیگر تضمین کنند. در این میثاق حق کار آزادانه و شغل به رسمیت شناخته شده و حق تمتع از شرایط عادلانه و مساعد کار را برای همه لازم شمرده و تساوی فرصت برای ارتقا به مدارج و مناصب عالی‌تر را بدون تبعیض و هیچ‌گونه ملاحظه دیگر، ضروری دانسته است.

در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ نیز بر اصول منشور ملل متحد و اعلامیه جهانی حقوق بشر تأکید به عمل آمده و ایجاد شرایط تمتع هر کس از حقوق مدنی و سیاسی و نیز از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را شرط لازم برای رسیدن به کمال مطلوب انسان‌ها می‌داند. برابر ماده ۲ میثاق: «دول طرف این میثاق متعهد می‌شوند که حقوق شناخته‌شده در این میثاق را درباره کلیه افراد مقیم در قلمرو تابع حاکمیتشان بدون هیچ‌گونه تمایزی از قبیل نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده سیاسی یا عقیده دیگر، اصل و منشأ ملی یا اجتماعی ... تضمین کنند». مطابق ماده ۳: «دول طرف این میثاق متعهد می‌شوند که تساوی حقوق را در استفاده از حقوق مدنی و سیاسی پیش‌بینی شده در این میثاق تأمین کنند».

نظرات شماره ۲۷ کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد در خصوص ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، به موضوع تبعیض در ارتباط با کودکان نامشروع پرداخته است و بیانگر رفع همه انواع تبعیضات و در هر زمینه‌ای، به‌ویژه بین کودکان مشروع و کودکان نامشروع می‌باشد.

ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک نیز به اصل عدم تبعیض اشاره نموده است. بند ۱ ماده مذکور مقرر می‌دارد کشورهای طرف کنوانسیون برای تمام کودکانی که در حوزه قضایی آنها زندگی می‌کنند کلیه حقوق را بدون هیچ‌گونه تبعیضی از جهت نژاد، ... ملیت، جایگاه قومی و ... شمرده و تضمین نمایند. در زمان اشاره به نمونه‌های تبعیض علیه کودکان در ارتباط با ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک، تمرکز کمیته بر تبعیض علیه کودکان نامشروع نمی‌باشد، بلکه توجه کمیته بیشتر بر بسیاری از جنبه‌های دیگر تبعیض آمیز، همچون تبعیض بر اساس فعالیت‌های سیاسی و حقوق بشری، نظرات و اعتقادات ابراز شده توسط کودکان و یا والدین آنها و یا اولیای قانونی آنها و یا اعضای خانواده آنها، معلولیت و یا تبعیض بر اساس ریشه‌های ملی، نژادی و یا اجتماعی معطوف می‌باشد.

بیشتر کشورهای مسلمان، مثل مصر، اندونزی، سوریه، ایران و تونس، مفاد رضایت بخشی را در به رسمیت شناختن کودکان نامشروع در قوانین خود وارد نموده‌اند به عنوان مثال، تونس طبق قانون شماره ۷۵-۹۳ مورخ ۱۳ اکتبر ۲۹۹۳ در خصوص تعیین نام فامیلی برای کودکانی که والدین آنها ناشناخته هستند و یا کودکانی که ترک شده‌اند، به این کودکان حق می‌دهد که اسناد هویتی

خود را تکمیل نموده و رابطه پدری خود را جست‌وجو نمایند و نیز حق برخورداری از نگهداری را اهدا می‌نماید و اثبات رابطه پدری را از طریق آزمایش‌های ژنتیک تسهیل می‌نماید و برای کودکی که رابطه پدری‌اش به این طریق مشخص شود، حق برخورداری از مراقبت و نگهداری توسط پدر را اهدا می‌نماید. (هاشمی اردستانی، ۱۳۸۶-۱۳۸۷: ۸۶)

۳-۱. عدم تبعیض در تابعیت

۱-۳-۱. حقوق ایران

برابر ماده ۹۷۶ قانون مدنی ایران، کلیه سکنه ایران، کلیه افرادی که از پدر ایرانی متولد شده‌اند و اشخاصی که پدر و مادر آنان نامعلوم است، اتباع ایران محسوب می‌شوند. برخی معتقدند که ماده مذکور فاقد صراحت لازم در خصوص تابعیت فرزندان طبیعی است (امامی، ۱۴۰۲: ۱۶۰؛ ارفع نیا، ۱۳۶۹: ۷۵؛ دانش‌پژوه، ۱۳۸۲: ۳)؛ زیرا گرچه متن ماده مطلق و عام است ولی با توجه به سبقه فقهی بحث، تردیدهایی وجود دارد. چراکه استفاده از الفاظی مانند پدر و مادر یا اولاد، پدر و مادر و اولاد مشروع را در برمی‌گیرد و شامل روابط نامشروع نمی‌شود. برای پدر نامشروع نمی‌توان حقی قائل شد؛ حتی اگر این حق عبارت باشد از تحمیل تابعیت او به طفل نامشروعش. در مقابل پدر نامشروع، برای طفل حقی قانوناً وجود ندارد. همان‌طور که طفل نامشروع حق ندارد از پدر خود ارث ببرد، نمی‌تواند خود را محق در تابعیت اصلی خود بداند. پس فقط اولاد مشروع متولد از پدر ایرانی باید ایرانی محسوب شوند. در مقابل می‌توان گفت هر شخصی باید دارای تابعیت باشد و چنانچه قانون‌گذار فرزند طبیعی را دارای تابعیت پدر خود نداند، ناگزیر از اعطای تابعیت دیگر یا تعیین سیستم دیگر برای مشخص شدن تابعیت وی است و دلیلی بر چنین اقدامی متصور نیست (عامری، ۱۳۶۲: ۲۸-۲۶). در واقع بر اساس این دیدگاه در قانون ایران منعی در خصوص اعطای تابعیت ایرانی به فرزندان طبیعی متولد از پدر ایرانی وجود ندارد؛ ولی به لحاظ ابهاماتی که وجود دارد متون قانونی فاقد صراحت لازم است. آیین‌نامه اعطای تابعیت ایران به فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی مصوب ۱۳۹۸ نیز به‌رغم ورود به موضوع صرفاً به فرزندان ناشی از ازدواج پرداخته است و در خصوص اطفال متولد از زنا سکوت اختیار کرده است. در قوانین قبلی (و منسوخ) نیز حکم صریحی قابل استنباط نیست. از جمله اینکه در قانون تابعیت مصوب ۱۳۰۸ و قانون متمم قانون تابعیت مصوب ۲۹ مهر ماه ۱۳۰۹ نیز تعیین تکلیف نشده است.

مخالفین دیدگاه فوق و موافق اعطای تابعیت به اطفال نامشروع، اعتقاد دارند چون قانون مدنی مقتبس از فقه اسلامی است و قانون اسلام فرزندان طبیعی را ملحق به پدر نمی‌داند، لذا فرزند طبیعی تبعه ایران محسوب نمی‌شود. مبنای نظر اینان تلقی تابعیت به عنوان یک حقی است که از پدر به فرزند می‌رسد. در صورتی که تابعیت ارتباطی است بین فرد با یک دولت؛ بنابراین ممکن است پدر تبعه یک کشور باشد و فرزند تبعه کشوری دیگر. به نظر اعمال سیستم خون در خصوص

فرزندان طبیعی قابل دفاع باشد. مخصوصاً اینکه در اصلاحات و الحاقات بعدی قانون مدنی، قانون‌گذار به این موضوع ورود نکرد. همچنین رویه قضایی در پرتو رأی وحدت رویه ۶۱۷ عدم الحاق طفل به زانی را صرفاً ناظر به ارث می‌داند. در نتیجه شامل سایر موارد از جمله تابعیت نمی‌گردد. گرچه رأی یادشده در خصوص تکلیف به اخذ شناسنامه صادر شد و در همان حد الزام‌آور است، منتها رویه متأثر از این رأی در مجموع قابل پذیرش است. بحث تابعیت از حقوق خارجی گرفته شده و در فقه سابقه مشخصی ندارد. صرف ولادت کسی از کسی طبعاً مقتضی نسب است. مانع تأثیر آن مقتضی در ارث نص است. هر جا که مانع نباشد مقتضی اثر خود را می‌کند. در بحث نسب و مستنبط از ماده ۱۰۴۵ قانون مدنی، ولد الزنا فرزند لغوی زانین است و با آن دو قرابت لغوی دارد. در بحث تابعیت هر جا که موضوع به نسب مربوط شود، مقصود نسب لغوی است پس مقصود از ولد در بند دوم ماده ۹۷۶ قانون مدنی ولد لغوی است نه ولد شرعی (صادقی مقدم و امیری سرارودی، ۱۳۹۸: ۲۱۲).

ماده ۱۱۷۶ ناظر است به نسب شرعی و ربطی به تابعیت به مفهوم عصر حاضر ندارد. عدم پذیرش این نظر موجب می‌شود ولد الزنا نه تنها از حمایت ابوین بلکه از حمایت دولت هم محروم گردد. در حالی که قوانین شرع هر چند وی را فاقد نسب تلقی کرده اما بسیاری از احکام شرع را شامل او کرده است مانند موانع نکاح. محقق نسب و مانع مصاهرت. هم‌چنین اگر یکی از ابوین وی مسلمان باشد وی هم مسلمان است (اسلام تبعی). همچنین دیه او دیه مسلم است. پس کسی که شرع فی‌الجمله از او حمایت می‌کند قانون عرفی (تابعیت) نمی‌تواند از وی سلب حمایت کند. استدلال قابل توجه طرفداران دیدگاه فوق مقایسه بحث با تابعیت ابن الملاعنه است. بعد از وقوع لعان فرزند انتساب به پدر ندارد. آیا بعد از ان ابن الملاعنه سلب تابعیت خواهد شد؟ پاسخ منفی است؛ زیرا بنا به فرض از پدر ایرانی زاده شد و ولد لغوی وی محسوب می‌گردد (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۹: ۵۰۰ و ۵۹۲). به عبارتی در بحث تابعیت معیار را نسب لغوی می‌دانند نه نسب شرعی. ماده ۵۵۲ قانون مجازات اسلامی نیز مؤید همین نظر است؛ زیرا در فقه احکام تشرف به اسلام یا مسلمان تقلی شدن مشابه بحث تابعیت در حقوق کنونی است. همان‌طور که ولد الزنا از نظر دین تابع زانین است از نظر تابعیت نیز تابع آنان خواهد بود (نظری توکلی، خزایی و زرگریان، ۱۳۹۷: ۲۵۹ - ۲۵۷).

۱-۳-۲. اسناد بین‌المللی

وفق ماده ۷ کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹: «تولد کودک بلافاصله پس از به دنیا آمدن ثبت می‌شود و از حقوقی مانند ... کسب تابعیت ... برخوردار می‌باشد».

مطابق بند ۳ ماده ۲۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ میلادی (مطابق با ۱۳۴۵/۹/۲۵ شمسی) مجمع عمومی سازمان ملل متحد: «... بدون هیچ‌گونه تبعیض از

حیث نژاد- رنگ- جنس- زبان- مذهب- اصل و منشأ ملی یا اجتماعی- مکتب یا نسب- ... (۳) هر کودکی حق تحصیل تابعیتی را دارد؛ بنابراین مطابق اسناد بین‌المللی همه اشخاص حق داشتن تابعیت را بدون هر گونه تبعیضی دارا می‌باشند.

وفق ماده ۱۴ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در خصوص «ممنوعیت تبعیض» آمده است: «برخورداری از حقوق و آزادی‌های مقرر شده در این کنوانسیون، می‌بایست بدون تبعیض از هر حیث نظیر جنسیت، نژاد، رنگ، زبان، مذهب، عقاید سیاسی و سایر عقاید، خاستگاه ملی یا اجتماعی، تعلق به یک اقلیت ملی، دارایی، تولد یا سایر وضعیت‌ها تضمین شود».

۱-۳-۳. عدم تبعیض در اشتغال و حقوق ناشی از اشتغال

یکی از حقوق هر انسان، حق داشتن شغل، حق انتخاب شغل و امنیت شغلی است. نتیجه اشتغال نیز بهره‌مندی از حمایت‌های دوران بیکاری (درواقع دوره عدم اشتغال) است که ذیل عنوان حمایت‌های بیمه‌ای مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۱-۳-۳-۱. حقوق ایران

داشتن شغل و امنیت شغلی غیر از آنکه در قانون اساسی آمده است (اصول ۲۲ و ۲۸). در مقررات داخلی، مقررات استخدامی یا مقررات ناظر به روابط نیروی کار و کارفرما یا دستگاه محل خدمت تبعیضی بین فرزندان طبیعی با سایر اشخاص مشاهده نشده است (به غیر از قضاوت، رهبری، امامت جمعه و جماعت). بلکه برعکس در برخی موارد بر ضرورت هر گونه تبعیض تأکید شده است. برابر ماده ۶ قانون کار مصوب ۱۳۶۹: «... مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند این‌ها سبب امتیاز نخواهد بود...».

برابر ماده ۳۸ قانون کار: «... تبعیض در تعیین میزان مزد بر اساس سن، جنس، نژاد و قومیت و اعتقادات سیاسی و مذهبی ممنوع است». مواد ۴۲ به بعد قانون مدیریت خدمات کشوری و مواد ۱۴ به بعد قانون استخدام کشوری، شرایط عمومی اشتغال در مشاغل کارمندی را بیان کرده است و در هیچ یک از مواد این قانون نامشروع بودن نسب از موانع اشتغال محسوب نشده است. در مقررات مربوط به استخدام نیروهای مسلح نیز وضع به همین گونه است؛ بنابراین اصل اولیه عدم تبعیض بین فرزندان طبیعی با فرزندان قانونی است و هیچ شخصی را نمی‌توان به صرف اینکه فرزند طبیعی محسوب می‌شود، از شغل خود محروم کرد یا در خصوص حقوق پیش گفته، محدودیت‌هایی برای وی در نظر گرفت.

با این حال اصل ۱۶۳، بیان صفات و شرایط قاضی را به قانون عادی احاله داده و در قانون عادی نیز به طهارت مولد اشاره شده است. پذیرش مبنای این نظر محل ایراد است؛ زیرا اگر مبنا را پستی نسب و شرافت شغل قضاوت بدانیم، همین مبنا در مورد شغل وکالت و مشاغل دیگر نیز

جریان دارد (مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام، در خصوص انتخاب و کیل توسط اصحاب دعوی مصوب ۱۳۷۰ و ماده ۲۲ آیین‌نامه لایحه قانونی استقلال کانون وکلای دادگستری مصوب ۱۳۴۴). اگر قرار باشد پستی نسب فرزندان طبیعی را مانع اشتغال ایشان در برخی مشاغل بدانیم، لازم می‌آید تا با همین استدلال حق اشتغال وی را محدود نماییم.

برابر ماده ۱۳ آیین‌نامه نحوه جذب، گزینش و کارآموزی داوطلبان تصدی امر قضاء و استخدام قضات مصوب ۱۳۹۲، یکی از شرایط اشتغال به قضاوت، طهارت مولد است. با عنایت به نص صریح قانون تردیدی در محرومیت فرزندان طبیعی از انتصاب به این شغل وجود ندارد. دلیل این محرومیت به دلیل جایگاه خاص این امور می‌باشد که جایگاهشان در مواردی مثل قضاوت جایگاه ائمه و معصومین باشد و لازم است افرادی متصدی این امور شوند که از نطفه‌ای پاک به وجود آمده باشد. چون طبق نظری قابل تأمل این افراد اقتضای ارتکاب شقاوت بیشتری دارند. شرع مقدس، این محرومیت‌ها را درباره آنها قائل شده است. بر اعتبار طهارت مولد و ممنوعیت زنازاده از این منصب اجماع منقول وجود دارد. چون زنازاده آماج زبان مردم است، چنین نزاهتی ندارد و تصدی او به چنان مقامی سبب وهن شریعت و البته دستگاه قضایی است. نامشروع بودن نسب در نظر مردم در اعتبار آرای وی و نیز اعتبار قوه قضاییه مؤثر است و با عنایت به دیدگاه منفی مردم به افراد فاقد طهارت مولد حکم قانون‌گذار در مجموع قابل دفاع است.

آیا شرط طهارت مولد صرفاً در زمان انتصاب سنجیده می‌شود یا اینکه اگر بعداً هم ثابت شود که نسب قاضی مشروع نیست، حکم انتصاب وی قابل ابطال است؟ در صورتی که اثبات نامشروع بودن نسب از موجبات ابطال حکم قضاوت باشد، آیا آثار ابطال حکم از روز صدور است یا از ابتدا (از روز انتصاب به قضاوت).

شرط طهارت مولد در انتخاب قضات در واقع به معنی مانعیت عدم طهارت مولد است. رویه عملی هم بر همین منوال است؛ یعنی فرض بر طهارت مولد است و داوطلبان منصب قضاوت مکلف به اثبات طهارت مولد خود نیستند. بلی در فرض اثبات عدم طهارت مولد این امر از موانع انتصاب به قضاوت یا لغو مجور قضاوت است.

در فقه، صاحب جواهر در مورد طهارت مولد به عنوان شرط قضاوت فروض جدید مطرح کرد (نجفی، ۱۳۹۸:ق:۱۲). فقیه دیگری نیز طهارت مولد را شرط قضاوت دانسته و علت ممنوعیت را پستی نسب ولدالزنا و شریف و خطیر بودن منصب قضاوت دانسته است (موسوی اردبیلی، ۱۴۲۳: ۵، ج ۱: ۶۱). البته در فقه شرط طهارت مولد قول مسلمی نیست. تا جایی که برخی مؤلفان اعتقاد دارند این شرط توسط محقق حلی کشف شده است و تا قبل از وی هیچ‌یک از فقها به غیر از ابن ادریس حلی که زنا زاده را نجس می‌داند، به وجود این شرط اشاره نکرده‌اند (جمالی شهر بابک، ۱۳۹۳: ۹۱). مبنای اعتقاد این دسته از فقها برابر ولدالزنا با سایر اشخاص از لحاظ احتمال عدالت

احتمال خطا در قضاوت و نیز درجه تقوا می‌باشد. با این وصف بعید نیست که شرطیت طهارت مولد یا مانعیت عدم احراز آن بیشتر مربوط به مصالح اجتماعی از نظر جایگاه خطیر قضاوت و نیز دیدگاه منفی جامعه به افراد فاقد طهارت مولد باشد. فقهای دیگر نیز با وجود اینکه در مقام بیان شرایط قاضی بوده‌اند، هیچ اشاره‌ای به این شرط نکرده‌اند (صانعی، ۱۳۸۷: ۱۳).

۱-۳-۲. اسناد بین‌المللی

در حقوق بین‌الملل مقررات عدم تبعیض در استخدام و اشتغال در کنوانسیون ۱۱۱ سازمان بین‌المللی کار سال ۱۹۵۸ وارد شده است. در واقع بحث عدم تبعیض از مهم‌ترین دغدغه‌های سازمان بین‌المللی کار می‌باشد. در این کنوانسیون عدم تبعیض در چند زمینه مطرح گردیده است: اول، عدم تبعیض در به دست آوردن کار (استخدام)؛ دوم، عدم تبعیض در خصوص شرایط کاری و نیز در خصوص آموزش‌هایی مخصوص کسب شغل.

در ماده یک کنوانسیون ۱۱۱ آمده است: «منظور این کنوانسیون از واژه تبعیض شامل هر نوع تمایز یا کنار گذاشتن افراد یا ترجیح افراد است که بر مبنای نژاد، رنگ، جنسیت، دین، دیدگاه سیاسی، ریشه ملی یا اجتماعی است که اثر آن بطلان یا خدشه‌دار کردن برابری در موقعیت‌ها یا در رفتارها در استخدام و اشتغال است».

علاوه بر مقررات عمومی عدم تبعیض مندرج در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نظیر ماده ۱۴ کنوانسیون، پروتکل شماره ۱۲ کنوانسیون در خصوص عدم تبعیض و نیز ماده ۱۴۱ معاهده اتحادیه اروپا، در رابطه با موضوع تبعیض در استخدام و اشتغال کشورهای عضو اتحادیه اروپا تدوین نموده‌اند؛ و مهم‌ترین سند اروپایی در سال ۲۰۰۰ در خصوص منع تبعیض در استخدام و اشتغال تنظیم گردید که تمامی زمینه‌های تبعیض را (قومی و نژادی، جنسیتی، معلولیت، تبعیض بر اساس سن و ...) را شامل می‌گردد (نامدار پوربنگر، ۱۳۹۱: ۲۵۱-۲۵۰).

ماده ۲۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر و مواد ۶ و ۷ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۹۶۶ به صراحت بر حق هر شخص برداشتن شغل و کار و لزوم حمایت از شاغلین توسط دولت (به معنای عام) تأکید شده است. حقوق ناشی از کار شامل گستره متنوعی است. حق برداشتن کار و شغل، حق امنیت شغلی، حق آزادی در انتخاب شغل، اصل منع تبعیض در برخورداری از حقوق و مزایا، حق برخورداری از شرایط منصفانه کار، حق بهره‌مندی از حمایت‌های ناشی از اشتغال و ... در زمره این حقوق است.

در قضیه *Adjudication Officer Meyers* v. مورخ ۱۳ ژوئیه ۱۹۹۵ دیوان اروپایی حقوق بشر دیوان مشخص ساخت که دولت لیتوانی وضع مقرراتی مبنی بر اینکه مأموران سابق ک.گ.ب حق فعالیت در بخش عمومی و نیز قسمت‌هایی از بخش خصوصی را ندارند، عملاً حق دستیابی این افراد به شغل را از آنان سلب کرده بود. در این قضیه دیوان اعتقاد داشت که درست

است که حق بر کار به‌طور خاص در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ۱۹۵۰ وارد نشده است با این حال با تفسیر ماده ۸ کنوانسیون که حق برخورداری از احترام به زندگی خانوادگی را بیان می‌کند، تحت شمول ماده ۸ قرار می‌گیرد (نامدار پوربنگر و امیری، ۱۳۹۱: ۲۴۳).

۲. آثار حمایت از فرزندان طبیعی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی

حقوق فرزندان طبیعی در مورد احوال شخصیه از جمله آثار ناشی از حمایت از فرزندان طبیعی محسوب می‌شود. احوال شخصیه اوصاف و خصوصیات است که وضع و هویت شخصی و حقوقی و تکالیف فرد را در خانواده و اجتماع معین می‌کند. با توجه به اصول ۱۲ و ۱۳ قانون اساسی و مواد ۶ و ۷ قانون مدنی، مصادیق زیر از مصادیق احوال شخصیه شمرده شده است: حق برداشتن نام و نام خانوادگی، نکاح، طلاق، ارث، وصیت و اهلیت.

۲-۱. حق بر نام

حق داشتن نام یکی از بدیهی‌ترین حقوق انسان است.

۲-۱-۱. حقوق ایران

در منابع اسلامی نام‌گذاری کودک به عنوان یکی از حقوق وی در مقابل والدین برشمرده شده است؛ و حتی به نام‌گذاری قبل از تولد فرزند نیز تصریح شده است (حکیم، ۱۳۶۰: ۲؛ حاج شریفی، ۱۳۷۴: ۵۴؛ بهشتی، ۱۳۹۳: ۵). نخستین حق فرزند بر والدین این است که والدین به فرزند (نسب) او اقرار نموده و نگهداری و تربیت او را بر عهده بگیرند و در هیچ شرایطی از والدینشان جدا نشوند (حاج شریفی، ۱۳۷۴: ۵۴).

پیامبر (ص) می‌فرماید: «از حقوق فرزند بر پدر آن است که نسبش را انکار ننماید». همچنین می‌فرماید: «هر مردی که فرزند خود را انکار کند - در حالی که می‌داند از اوست - خداوند وی را از رحمتش محروم می‌کند و در قیامت پیش همه آفریدگان از اولین تا آخرین رسوایش می‌سازد». در قرآن همچنین بشارت ولادت حضرت اسحق، یعقوب و عیسی نیز مطرح شده است (معینی‌فر، ۱۳۹۱: ۱۳). مطابق ماده ۱ و ۱۰ و ۱۲ قانون ثبت احوال ثبت ولادت الزامی است و وفق ماده ۱۶ قانون مذکور ثبت ولادت بر عهده پدر یا مادر یا افرادی است که قانوناً عهده‌دار نگهداری کودک هستند و در صورتی که ازدواج پدر و مادر به ثبت نرسیده باشد. بر اساس تبصره ماده مذکور اعلام ولادت به اتفاق پدر و مادر صورت خواهد گرفت و اگر مادر طفل مشخص باشد نام خانوادگی مادر به کودک داده خواهد شد.

۲-۱-۲. اسناد بین‌المللی

اعلامیه اسلامی حقوق بشر صراحتاً به حق هویت کودک اشاره نکرده است. در اصل سوم اعلامیه جهانی حقوق کودک بیان شده است که کودک باید از بدو تولد صاحب اسم و ملیت گردد. وفق ماده ۷ کنوانسیون حقوق کودک، تولد کودک بلافاصله پس از به دنیا آمدن باید ثبت شود و از حقوقی مانند حق داشتن نام برخوردار می‌باشد. مطابق ماده ۸ کنوانسیون مذکور کشورهای عضو اقدام لازم برای حفظ هویت کودک من جمله ملیت، نام و روابط خانوادگی را تضمین خواهند کرد و همچنین وفق بند ۲ ماده ۲۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، تولد هر کودکی بدون هیچ‌گونه تبعیض باید بلافاصله پس از ولادت به ثبت برسد و نامی برای کودک انتخاب شود.

۲-۲. ارث و وصیت

توارث فرزند از پدر و مادر در بیشتر نظام‌های حقوقی دنیا پذیرفته شده است.

۲-۲-۱. حقوق ایران

در فقه و قانون مدنی نیز تردیدی در این زمینه وجود ندارد. منتها به غیر از بحث روایی و آیات و احادیث موجود، باید مبنای حقوقی توارث فرزند از والدین تبیین شود تا مبانی عدم توارث فرزند طبیعی نیز روشن گردد.

در فقه امامیه قول مشهور عدم توارث فرزند طبیعی از زانین و بالعکس می‌باشد. همین قول در قانون مدنی نیز پذیرفته شده است. منتها طبق نظر اقلیت فقها، صرفاً عدم توارث بین زانی و فرزند طبیعی مورد پذیرش قرار گرفته است. این دسته از فقها به توارث بین فرزند طبیعی و زانیه اعتقاد دارند (موسوی بجنوردی، بی تا، ج ۴: ۴۸). به عبارتی درصدد تحدید حکم عدم توارث برآمدند. ولی قانون مدنی در ماده ۸۸۴ نظر مشهور را پذیرفته است.

قانون مدنی در مواد ۱۱۶۶ و ۱۱۶۷ به اصطلاح نسب مشروع و نسب نامشروع توجه داشته است و صراحتاً عدم الحاق طفل متولد از زنا را به زانی متذکر شده است، منتها در بحث ارث صرفاً ولدالزنا را از ارث محروم اعلام کرده و در خصوص افرادی که نسب آنان مشروع نیست سکوت کرده است. آیا این سکوت تعمودی بوده یا مبتنی بر تسامح است؟ به نظر سکوت قانون‌گذار عمدی است؛ زیرا فرزند ناشی از نزدیکی به شبهه و نیز ابن الملاعنه تحت شرایطی جزو وراث محسوب می‌شوند. هرچند این افراد فاقد طهارت مولد و نسب مشروع به معنی کامل و مطلق خود هستند، ولی به طور نسبی نسبت به طرف دیگر، جزو وراث محسوب می‌شوند.

در قانون مدنی کفر، لعان، قتل مورث، فوت قبل از مورث و نسب نامشروع از موانع ارث شمرده شده است. بنا به نظری قابل تأمل فرزند طبیعی مقتضی ارث را ندارد. نه اینکه ولادت از زنا از موانع ارث باشد. با عنایت به رای وحدت رویه ۶۱۷ مورخ ۱۳۷۶/۴/۳ دیوان عالی کشور تردیدی در عدم توارث ولدالزنا وجود ندارد.

اگر مبنای عدم توارث فرزند طبیعی را تنبیه زانین بدانیم (مشابه قتل مورث)، بر فرض پذیرش جواز تنبیه، چرا این مجازات باید متوجه فرزند طبیعی گردد؟ زیرا عدم توارث این فرزند از پدر و مادر خود بیشتر تنبیه فرزند است تا والدین وی. ولدالزنا مرتکب هیچ گناهی نشده و تولد وی نیز خارج از اراده وی بوده است. بر طبق اصل جامعه در تربیت درست همه افراد نفع مستقیمی دارد و باید اصل را حمایت از این گونه اطفال بدانیم (صفایی، ۱۳۸۷: ۲). محرومیت فرزند از ارث دست کم در غالب موارد، وی را در معرض فقر قرار می‌دهد.

از منظر حقوقی یکی از مبانی محرومیت ولدالزنا از ارث و عدم همانندی وضعیت آنان با فرزندان مشروع، لزوم حمایت از نهاد خانواده و ازدواج مشروع است. اگر ولدالزنا نیز از ارث بهره‌مند شود، در واقع وضعیت وی و زانین تفاوت خاصی با فرزندان حاصل از ازدواج مشروع ندارد و بدین ترتیب، فرزندان حاصل از این رابطه نیز با فرزندان دارای نسب مشروع تفاوتی نخواهند داشت. حتی با پذیرش اصل نظر، صرفاً رابطه توارث بین زانین با یکدیگر و نیز توارث این دو از فرزند باید منتفی گردد و دلیل موجهی در خصوص تنبیه فرزند طبیعی یا محرومیت وی از توارث والدین طبیعی خود به نظر نمی‌رسد.

در مورد وصیت تملیکی تفاوتی بین فرزند طبیعی با فرزند قانونی وجود ندارد و والدین طبیعی می‌توانند اموال خود را به نفع فرزند خود وصیت نمایند (ماده ۱۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست) یکی از طرق جبران زیان ناشی از محرومیت از ارث، الزام پدر طبیعی به انتقال بخشی از اموال خود به نام فرزند می‌باشد. پیشنهاد دیگر وصیت اجباری بخشی از اموال به نام فرزند طبیعی است. در مورد جواز تعیین ولدالزنا به عنوان وصی این تردید منطقی وجود دارد که وصی نوعی ولایت بر ترکه و فرزندان صغیر متوفی پیدا می‌کند. به عبارتی نتیجه وصیت عهدی (وصایت) می‌تواند ولایت بر صغیر متوفی باشد. آیا ولدالزنا می‌تواند بر فرزندان صغیر زانی (اعم از مشروع و نامشروع) ولایت داشته باشد؟ با توجه به ماده ۱۱۸۸ قانون مدنی اگر جواز وصایت و نیز تعیین ولی بر صغیر را نتیجه وراثت و نسب شرعی بدانیم، پاسخ منفی است. در صورتی که قانوناً لازم نیست وصی از بستگان موصی یا از وراثت وی باشد و هر شخصی را می‌توان به عنوان وصی تعیین کرد. به عبارتی وصایت ارتباطی به نسب ندارد و محصول اراده موصی است. در مورد ولدالزنا هم منعی در تعیین وی به عنوان وصی مشاهده نشد. منتها در مورد اختیار زانی مبنی بر تعیین ولدالزنا به عنوان وصی خویش موضوع محل بحث است؛ زیرا بر طبق ماده ۱۱۸۸ از شروط جواز تعیین وصی، ولایت موصی بر اولاد صغیر خویش است. در پاسخ باید گفت مقصود ولایت بر صغار است نه ولایت بر وصی (ولد زنا). به عبارتی ولایت بر وصی یا شرعی بودن نسب وی، شرط صحت وصایت نیست. منتها در فرضی که ولدالزنا صغیر است، به نظر پدر وی (زانی) حق تعیین وصی جهت نگهداری و مواظبت ولدالزنا ندارد. چون در این فرض حق وصایت نتیجه

ولایت قانونی و شرعی بر طفل است نه صرفاً محصول اراده موصی. البته اگر مقصود از پدر را معنی عرفی و لغوی آن بدانیم، ایرادی بر پذیرش جواز تعیین وصی توسط زانی در فرض مورد مطالعه متصور نیست.

۲-۲-۲. اسناد بین‌المللی

مطابق ماده ۹ کنوانسیون اروپایی وضعیت حقوقی کودکان خارج از ازدواج حق کودک به دنیا آمده از روابط خارج از نکاح در خصوص ارث و مقررات راجع به آن همانند کودک متولد از رابطه مشروع است.

مطابق ماده ۲۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (معاهده شماره ۷، ۱۹۷۹) همه کودکان حق دارند اقدامات لازم برای حمایت از وضعیت آنها به عنوان کودک توسط خانواده، جامعه یا دولت صورت گیرد؛ و مطابق ماده ۲۶ قانون حمایت یکسان و مؤثر را برای همه در برابر تبعیض به هر دلیلی از جمله تولد تضمین می‌کند. ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک (معاهده شماره ۶، ۱۹۹۴) مقرر می‌دارد که حقوق مندرج در کنوانسیون بدون تبعیض، بدون توجه به تولد یا وضعیت دیگر، رعایت و تضمین می‌شوند.

۳-۲. حضانت و نفقه

حضانت در اصطلاح حقوقی به نگهداری و تربیت فرزندان گفته می‌شود. مفهوم حضانت با عنوان «مراقبت» در نظام‌های حقوقی غرب شناخته می‌شود و علاوه بر مسائل جسمی و روانی فرزندان، حمایت از اموال و مسائل مالی آنها را نیز شامل می‌شود؛ اما در حقوق ایران و فقه امامیه، مفهوم اخیر در نهاد حقوقی «ولایت» مطرح می‌شود (ابراهیمی، ۱۳۸۲: ۶۵).

۱-۳-۲. حقوق ایران

برابر ماده ۱۱۷۱ قانون مدنی: «در صورت فوت یکی از ابویین حضانت طفل با آنکه زنده است خواهد بود...». با عنایت به عدم تفکیک بین والدین طبیعی با والدین قانونی و مشروع باید حضانت فرزند طبیعی را حق و تکلیف زانیین دانست. البته ممکن است والدین طبیعی بنا به عللی از نگهداری طفل خودداری کنند. در این صورت الزام می‌شوند (ماده ۱۱۷۲ همان قانون). با توجه به ماده ۵۴ قانون حمایت خانواده، قانونگذار جزای نقدی نیز برای فرد مستنکف قرار داده و این از لحاظ مکلف کردن والدین صحیح بوده و به مصلحت کودک است تا مانع معطل ماندن وی شود ولی در عمل مجازات والدین در جهت مصلحت کودک نیست و چه بسا والد مستنکف را خشمگین نموده و برای کودک خطر ساز باشد.

برابر ماده ۱۱۷۳ این قانون هرگاه در اثر عدم مواظبت یا انحطاط اخلاقی پدر یا مادری که طفل تحت حضانت اوست صحت جسمانی یا تربیت اخلاقی طفل در معرض خطر باشد محکمه

می‌تواند به تقاضای اقرای طفل یا به تقاضای قیم او یا به تقاضای مدعی‌العموم هر تصمیمی را که برای حضانت طفل مقتضی بداند اتخاذ کند؛ بنابراین یکی از حقوق فرزند طبیعی الزام والدین وی به نگهداری و حضانت از فرزند می‌باشد. در بحث نصب قیم نیز تفاوتی بین فرزند مشروع با فرزند نامشروع ملاحظه نمی‌شود. برابر ماده ۱۲۱۸ قانون مدنی: «برای اشخاص ذیل نصب قیم می‌شود: (۱) برای صغاری که ولی خاص ندارند؛ (۲) برای مجانین و اشخاص غیر رشید که جنون یا عدم رشد آنها متصل به زمان صغر آنها بوده و ولی خاص نداشته باشند؛ (۳) برای مجانین و اشخاص غیر رشید که جنون یا عدم رشد آنها متصل به زمان صغر آنها نباشد». به نظر حکم ماده شامل فرزندان طبیعی نیز می‌شود.

یکی از تکالیف والدین طفل (شخصی که حضانت را بر عهده دارد)، اخذ شناسنامه برای طفل است (تبصره ماده ۴۱ قانون ثبت احوال). برابر ماده ۱۶ همان قانون اعلام و امضاء سند ثبت ولادت به ترتیب به عهده پدر و مادر طفل است. در مورد نصب امین نیز قانون امور حسبی و قانون مدنی به وضعیت ولدالزنا توجه نداشته و صرفاً به فرزند اشاره کرده است. منتها شامل فرزندان طبیعی نیز می‌شود.

برابر ماده ۱۱۹۹ قانون مدنی پرداخت نفقه فرزند بر عهده پدر است و برابر ماده ۱۲۰۴ نفقه اقارب عبارت است از مسکن، البسه، غذا و اثاث‌البیت به قدر رفع حاجت با در نظر گرفتن درجه استطاعت منفق. برابر ماده ۱۱۹۹ همان قانون نفقه اولاد بر عهده پدر است پس از فوت پدر یا عدم قدرت او به اتفاق به عهده اجداد پدری است با رعایت الاقرب فالاقرب در صورت نبودن پدر و اجداد پدری و یا عدم قدرت آنها نفقه بر عهده مادر است. هرگاه مادر هم زنده و یا قادر به اتفاق نباشد با رعایت الاقرب فالاقرب به عهده اجداد و جدات مادری و جدات پدری واجب‌النفقه است و اگر چند نفر از اجداد و جدات مزبور از حیث درجه اقریب مساوی باشند، نفقه را باید به حصه متساوی تأدیه کنند؛ بنابراین معنی در الزام زوج- و سایر اشخاصی که تکلیف به اتفاق متوجه آنان است- به پرداخت نفقه وجود ندارد.

مستند به رای وحدت رویه ۶۱۷ زانین مکلف به پرداخت نفقه فرزند طبیعی می‌باشند و از حیث نفقه تفاوتی بین فرزندان مشروع و فرزندان طبیعی نیست (امام خمینی، ۱۳۷۶: ۲۶۴). در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲، پذیرش سرپرستی طفل بی‌سرپرست از موجبات اتفاق به معنی قانونی خود نیست. منتها قانون‌گذار جهت رعایت مصالح طفل تکالیفی را به سرپرست تحمیل کرده است (ماده ۱۵ این قانون)؛ بنابراین باید به تمایل قانون‌گذار کنونی به تحمیل هزینه‌های طفل طبیعی به والدین عرفی از این جهت نیز توجه داشت.

۲-۳-۲. اسناد بین‌المللی

مطابق ماده ۶ کنوانسیون اروپایی وضعیت حقوقی کودکان خارج از ازدواج دول عضو مکلف‌اند مقررات مربوط به نفقه و نگهداری فرزندان طبیعی را همانند فرزندان مشروع وضع نمایند. برابر ماده ۸ کنوانسیون دول عضو مکلف‌اند تمهیدات مناسب برای واگذاری حق حضانت به والدین طبیعی را اتخاذ نمایند.

در انگلستان به علت کاهش آمار ازدواج در برخی مناطق تعداد فرزندان طبیعی فزونی یافته است. حتی شرط عدم فرزندآوری نیز به عنوان یکی از شروط ازدواج در روابط زوجین گنجانده می‌شود. با عنایت به این موضوع، محاکم الزام زوجین به پرداخت نفقه این دسته از فرزندان را پذیرفته‌اند (stark, 1988: 14-221).

اصل برابری حقوق فرزندان طبیعی با اطفال متولد از نکاح قانونی در آثار دیگر نیز مورد پذیرش قرار گرفته است (bridgemen, 2007: 81-83). قسمت اول قانون اطفال مصوب ۲۰۰۴ نیز بر تکلیف والدین طبیعی در خصوص حفظ سلامتی و مراقبت‌های پزشکی و درمانی اطفال تأکید دارد.

فرزند نامشروع در حقوق انگلستان ابتدائاً تحت حضانت مادرش هست و تا ۱۵ سالگی مادر ملزم به انفاق وی است مگر بعد از قرار تعیین نسب دادگاه برای پدر اسمی کودک که پدر مسئول انفاق تا ۱۶ سالگی می‌شود (عظیم‌زاده اردبیلی و طوقانی پور، ۱۳۹۰: ۱۸).

بحث و نتیجه‌گیری

۱) میان فقه و مقررات بین‌المللی در عمل تفاوت قابل‌اعتنایی در حقوق فرزندان طبیعی مشاهده نمی‌شود. چون گرچه اثبات نامشروع نبودن نسب از جهات محرومیت از ارث است؛ ولی باید توجه داشت که به جهت صعوبت و نادر بودن اثبات زنا، در عمل تعداد بسیار کمی به جهت نامشروع بودن نسب از ارث و برخی حقوق راجع به اشتغال محروم می‌شوند. در عین حال تمایل قانون‌گذاران دول غیر اسلامی بر همانندی روزافزون وضعیت فرزندان طبیعی و زوجینی است که به صورت رسمی و شرعی ازدواج خود را ثبت نمی‌کنند. البته قانون ایران هم صرف عدم ثبت نکاح را موجب بطلان ندانسته و ازدواج موقت را نیز به رسمیت شناخته است.

بنابراین در عمل فقط موارد اثبات تولد شخص از زنا یا زنا با محارم ممکن است وضعیت شخص را تحت عنوان فرزند نامشروع قرار دهد.

۲) صرف صدور حکم نفی ولد یا نفی نسب، به منزله نامشروع بودن نسب فرزند نیست؛ زیرا ممکن است نسب وی نسبت به پدر عرفی ثابت نشود، ولی پدر وی شخص دیگری باشد. همچنین صرف عدم وجود رابطه زوجیت بین والدین طبیعی به منزله نامشروع بودن نسب فرزند آنان نیست؛ چراکه ممکن است رابطه ناشی از شبهه یا اکراه باشد. ممکن است نتیجه دعوای نفی نسب محرومیت

خواننده از ارث باشد. ولی صرف این حکم به منزله اثبات ولدالزنا بودن نیست و تمامی آثار حکم زنا را ندارد.

۳) با عنایت به تالی فاسد تأثیر نسب نامشروع در مورد شهادت، قضاوت و نظایر آن باید شرط طهارت مولد را مانع بدانیم نه شرط. به عبارتی ادعای نامشروع بودن نسب (تولد از زنا) نیاز به اثبات دارد نه مشروع بودن نسب. در صورت اثبات تولد از زنا، آثار حکم نباید به گذشته سرایت کند. مثلاً در مورد شاهد یا قاضی نباید اثبات نامشروع بودن نسب موجب نقض یا بطلان آرای گذشته شود. امنیت قضایی و معاملاتی ایجاب می‌کند که تصمیمات و آرای گذشته دستخوش تغییر نگردد.

۴) گرچه در بحث ارث، شهادت، قضاوت، امامت جمعه و جماعت و ... محدودیت‌هایی برای فرزندان طبیعی در نظر گرفته شده است، ولی در عمل به جهت دشواری اثبات تولد از زنا، نمی‌توان گفت حقوق فرزندان طبیعی در حقوق ایران کمتر از حقوق آنان در سایر کشورها است. ۵) به نظر می‌رسد طفل طبیعی از گستردگی حقوق (اعم از فردی و اجتماعی و یا مالی و معنوی) افراد عادی بهره‌مند نبوده و از برخی حقوق محروم می‌باشد. این محرومیت در ارث جدی‌تر است.

۶) با توجه به ماده‌ی ۱۱۶۷ قانون مدنی، طفل متولد از زنا، ملحق به زانی نمی‌شود؛ بنابراین در حقوق موضوعه ایران، حقوق اطفال مشروع با اطفال نامشروع، تمایز محسوس دارد. ولی در خصوص سایر حقوق باید با روش استقرایی در مقررات پراکنده داخلی و بین‌المللی محدوده مشخصی برای این حقوق تعیین کرد. برخلاف ظاهر، در حقوق ایران به ندرت شخصی به عنوان ولدالزنا شناخته می‌شود.

پیشنهادها

۱) با توجه به نگاه منفی جامعه به ولدالزنا نخستین و مؤثرترین راه حمایت از این دسته از اشخاص، تحدید دامنه تعریف است. به عبارتی باید متون قانونی به نحوی تفسیر گردد که افراد کمتری تحت این عنوان قرار گیرند. قانون‌گذار نیز به این مهم توجه داشته و عملاً اثبات زنا و سپس اثبات تولد طفل از زنا در حد غیرممکن است.

۲) با توجه به آثار مهم اثبات نامشروع بودن نسب و به پیروی از حکم ماده ۱۱۶۲ قانون مدنی پیشنهاد می‌شود طرح دعاوی مربوط به این حوزه مقید به مهلت گردد و پذیرش بی‌قید و شرط این‌گونه ادعاها از منظر منطق دادرسی غیرقابل قبول است.

۳) پیشنهاد می‌شود قید طهارت مولد از شرایط شاهد و قاضی حذف و مانعیت ولدالزنا بودن تصریح گردد؛ زیرا ممکن است نسب شخص مجهول باشد. هم‌چنین از نظر فقهی ولدالزنا بودن مانع است نه اینکه طهارت مولد شرط باشد.

۴) پیشنهاد می‌شود در خصوص حمایت‌های مادران اطفال متولد از زنا تعیین تکلیف شود. اعم از اینکه این حمایت‌ها نسبت به پدر طفل باشد یا در خصوص تکالیف دولت.

منابع

- ابراهیمی، سید نصرالله. (۱۳۸۲). نهادهای حقوقی حمایت از فرزندان در حقوق ایران. فقه و حقوق خانواده، (۳۱)، ۱۰۲-۵۶.
- اردبیلی، احمد بن محمد. (۱۴۰۳ هـ ق). مجمع الفائدة و البرهان فی شرح إرشاد الأذهان. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. ج ۱۴.
- ارفع نیا، بهشید. (۱۳۶۹). حقوق بین‌الملل خصوصی. تهران: انتشارات مروی.
- امامی، سید حسن. (۱۳۳۹). حقوق مدنی. تهران: کتاب‌فروشی اسلامییه.
- بهشتی، احمد. (۱۳۹۳). اسلام و حقوق کودک. قم، بوستان کتاب.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. (۱۳۷۹). مجموعه محشی قانون مدنی. تهران: انتشارات گنج دانش.
- جمشید پور، جعفر. (۱۳۸۴). حقوق کودکان نامشروع در کنوانسیون حقوق کودک و قوانین اسلامی با رویکردی به دیدگاه فقهی امام خمینی. پژوهشنامه متین، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، ۷، ۲۹-۲۸.
- صادقی مقدم، محمدحسن؛ امیری سرارودی، سیدرضا. (۱۳۸۹). تابعیت طفل متولد از روش‌های نوین بارداری در حقوق ایران. حقوقی دادگستری، ۸۳(۱۰۶)، ۲۱۴-۱۹۵.
- حاج شریفی، محمدرضا. (۱۳۷۴). حقوق فرزند بر والدین از نگاه اسلام. قم، سینا. چاپ اول.
- حکیم، سید محمد تقی. (بی تا). درس‌هایی از مکتب امام صادق (ع). بی جا، بی نا. چاپ سوم.
- دانش‌پژوه، مصطفی. (۱۳۸۲). تابعیت طفل طبیعی در نظام حقوقی ایران، حوزه و دانشگاه، ۹(۳۶)، ۷۵-۳۹.
- صانعی، آیت‌الله یوسف. (۱۳۸۷). استفتانات قضایی. تهران: انتشارات پرتو خورشید، ج ۱.
- صفایی، سید حسین؛ امامی، اسدالله. (۱۳۷۴). حقوق خانواده. ج ۲. تهران. دانشگاه تهران. چاپ چهارم.
- صفایی، سید حسین؛ امامی، اسدالله. (۱۳۹۳). مختصر حقوق خانواده. تهران. انتشارات میزان.
- عامری، جواد. (۱۳۶۲). مجموعه حقوق بین‌الملل خصوصی در تابعیت. تهران: انتشارات آگاه. چاپ دوم.
- عمید، دکتر حسن. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید. تهران، انتشارات راه رشد. چاپ اول. ج ۱.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۶۷). حقوق خانواده. تهران: چاپ دوم. ج ۲.
- صفایی، سید حسین. (۱۳۸۷). نسب نامشروع و رای وحدت رویه ۱۳۷۶/۴/۳. مجله پژوهش‌های اسلامی دانشگاه ادبیات و علوم انسانی دانشگاه باهنر کرمان، ۲(۳)، ۱۱-۱.
- محمدی، علی. (۱۳۷۱). شرح تبصره علامه حلی. ج ۲، قم، دار الفکر. چاپ دوم.
- عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه؛ طوقانی پور، فائزه. (۱۳۹۰). حقوق خانوادگی فرزندان خارج از نکاح با مطالعه تطبیقی. مجله فقه و حقوق خانواده، ۱۶(۵۵)، ۱۱۳-۹۱.
- معینی فر، محدثه. (۱۳۹۱). حق کودک بر هویت در اسلام و اسناد بین‌المللی. فقه و حقوق خانواده، ۱۷(۵۶)، ۱۴۲-۱۱۷.
- حلی، جعفر بن حسن. (۱۴۰۹ هـ). شرایع الاسلام فی مسائل حلال و الحرام. تهران. چاپ دوم.
- شهید ثانی. (۱۴۱۳). الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة. قم: دارالعلم. ج ۷.

- طباطبائی، سید علی. (۱۴۱۲ ه). *ریاض المسائل فی بیان احکام الشرع بالدلائل*، جلد ۱۰. قم. موسسه النشر الاسلامی، چاپ اول.
- فاضل نراقی (۱۴۱۹). *مستند الشیعہ فی احکام الشریعہ*. مشهد: موسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث. ج ۱۶.
- فخرالمحققین. (۱۳۸۹). *ایضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد*. قم: انتشارات اسماعیلیان. ج ۳.
- مامقانی، عبدالله. (بی تا). *مناهج المتقین فی فقه الائمه والیقین*، قم. آل البيت، مجله الدعوه، ۱۷۹۶.
- محقق کرکی. (۱۴۰۸). *مفتاح الکرامه فی شرح قواعد العلامه*. بیروت: دار احیا التراث العربی. ج ۱۰.
- موسوی اردبیلی، سید عبد الکریم. (۱۴۲۳ ه ق). *فقه القضاء*. قم: جامعه المفید. ج ۱.
- موسوی، سید روح الله. (۱۳۷۶). *تحریر الوسيله*. چاپ ششم. تهران: انتشارات ایران.
- نجفی، محمد حسن. (۱۳۹۸). *جواهر الکلام*. تهران: دار الکتب الاسلامیه. ج ۴۰.
- نامدار پوربنگر، مصطفی؛ امیری، مجاهد. (۱۳۹۱). *حق بر کار در اتحادیه اروپا. فصلنامه تحقیقات سیاسی بین المللی*، ۴(۱۳)، ۲۹۵-۲۴۱.
- نظری توکلی، سعید؛ کراچیان ثانی، فاطمه. (۱۳۹۵). *تبیین فقهی نظریه وجوب شیردهی بر مادر و لزوم پرداخت هزینه های مرتبط با آن بر پدر. فقه و اصول*، ۴۸(۱۰۶)، ۱۳۵-۱۱۵.
- نظری توکلی، سعید؛ خزایی، میثم؛ زرگریان، طه. (۱۳۹۷). *ارزیابی مبانی فقهی دیه فرزندان نامشروع با نگرشی بر ماده ۵۵۲ قانون مجازات اسلامی. مجله فقه و مبانی حقوق اسلامی*، ۵۱(۱)، ۲۴۵-۲۴۵.
- نوری، مسعود. (۱۳۹۰). *تبعیض علیه کودکان، تاملی در مفهوم، تلاشی برای تعریف از رهگذر مطالعه تطبیقی اسناد بین المللی حقوق بشر. دوفصلنامه حقوق تطبیقی*، ۲۰(۸۲)، ۱۴۴-۱۳۱.
- هاشمی اردستانی، کامران. (۱۳۸۷). *کشورهای مسلمان، حق شرطها و ماده ۲ پیمان نامه حقوق کودک در مورد تبعیض، حقوق بشر*. ۳۰۲.

- *Axford dictionary of law*. (1999). Edited by Elizabeth a. martin.: oxford university press , oxford.

- stark, B. (1988). *international family law*, Ashgate Publishing Company.

-Guttmann,E. (1956). Presumptions of Legitimacy and Paternity Arising out of Birth in Lawful Wedlock, *The International and Comparative Law Quarterly*, 5(2), 217-229.

- bridgemen, J. (2007). *PARENTAL RESPONSIBILITY, YOUNG CHILDREN AND HEALTHCARE LAW*, cambridge university press.

- Sadat Tabaei, M. (2013). Comparative Study of The Illegitimate Children's Rights Under English and Iran Laws, *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 3(4).